

Коммунист фиркаси ва шўро ҳукумати ҳар мамлакатни ўз халки идора этишни асоси ўларок қабул этган ва буни тантанали суратда бутун дунё жаҳонгирларига қаршу эълон қилгондир. Чинданда бир мамлакатни ажнабий бир томондан келган кишиларнинг эғалик қилиши, бир миллатнинг ўзга бир миллат қўли билан идора этиши қўб ҳақсизликга сабаб бўладир.

Бундай ҳодисалар мустамлака бўлгон мамлакатнинг иқтисодига зарба бериши билангина қолмай, у қуллик билан яшайтурган миллатнинг табиий истеъдодидан айрилишига ҳам сабаб бўладир.

Ҳолбуки, бу сўнги ҳодисалар шу ҳолга учраган миллатнинг дунёдан кетиши, йўқ бўлиши демақдир. Бу қунги тарихий воқеалар кўрсатадирки, турмуш ва анъанаси бошқа бўлгон бир миллат томонидан идора этилиб келган миллатлар ўсмайдирлар. Уларнинг табиий истеъдод ва қобилиятлари инқишоф этмайдир, ўсмайдир.

Бир ёқдан бир мамлакат ўзи ўз ихтиёри билан ўсмаса, унда иқтисодий тармоғи ҳосил бўлмайдир. Чунки у мамлакатнинг бойлиғи учун ишланиладир, яъни бошқа мамлакатнинг фойдаси қўзда тутиладир. Бу ҳолда эса бу мустамлака бўлгон мамлакатнинг фойдасига эмас, «зарарига» қўб ишлар қилингон бўладир.

Бу ҳол иқтисодий пастланишга сабаб бўладирким, ижтимоий тараккий ва таназзул ҳар вақт иқтисодий ҳаётнинг даражасига боғлиқдир. Ижтимоий ҳаётнинг шу қонунлари назарда тутилғонида ҳар қим бу қунги миллий ва иқтисодий бўлишлар вужудга келтирилмақда, шунинг учундирким маҳкамаларни миллийлашдириш учун тиришилмоқдадир. Биз ҳар вақт кўруб келамизким, марказда ҳаётимизга мувофиқ қарорлар ва декретлар чиқариладир ва мумкин қадар ўрнига кетириши ўз жойларига татбиқ этиши танбех қилинадир.

Ҳақат таассуфлар бўлсинким, қўб вақт бу қарорлардан қерагинча фойдаланилмай қоладир.

Ўрис жаҳонгирлиғи вақтида Туркистон генерал-губернатори ёнида қўчуриш маҳкамаси (переселенческое управление) деган идора бўлар эдиким, унинг бир вазифаси Туркистоннинг доимо ўруслар қўлида қолишини таъмин этмақ учун ўрус муҳожирлари қелтуруб ерлашдирмақ эди. Шу мақсад биландирким, Туркистоннинг ҳар шаҳарида энг маҳсулдор ерларида ўрис қишлоқлари қурулди.

Сирдарё, Фарғона, Самарқанд вилоятларида бундай қишлоқлар ҳаёти ҳам бор ва қўчманчилар қошки ёлғиз ўзларига берилган жойларга эғалик қилсунлар. Булар ўз ҳуқуқлари қабии одамқарчилиқни қилмас эдилар. Етти-сувдағилар қирғиз-қозоқтарни ўлдириш, қолларини талаш билан машғул бўлдилар. Бошқа жойдағилари ҳам атрофларидағи қамбағал дехқонларни ҳар турли қийноқлар остида таламоқ билан қун ўтқаздилар.

Шунисини ҳам айтиб ўтиш қераққим: бу қўчманчиларнинг қетирилиши Туркистонда бўш жойларнинг қўблиғидан ҳам эмас эди. Бизла бўш жойлар йўқ эмас, бордир. Ҳақат у жойлар сувсиз, қум қўлларида иборатдир. Ўрус муҳожирлари Туркистоннинг энг яхши қосил берадиган жойларига бирлашганлар. Бу муҳожирлар қелгандан қейин Еттисувда қирғиз-қозоқлар жойсиз қолғонлари қабии Туркистонда ўзбек ва турқманлар ўз ерларидан ажралғонлар.

Бу қун Туркистонда ерсиз дехқон қўбдир. Туркистонда эллиқ мингга яқин батрақларнинг борлиғи букун маълумдир.

Холбуки, кўшчи уюшмаларига кирмаганлари ҳам анчагинадир.

Хол шундай экан, биз хали ҳам ўрус мухожирларининг Туркистоннинг турли ерларига ерлашмакда давом этганларини Фаргона ва Андижон музофотларининг Жалолобод, Бозоркўргон томонларида янги мухожирларнинг келганликларини ўшал ерлардаги ишчилардан эшитдик. Самарканднинг Жумабозор живорида кўб жойларнинг шу мухожирлар томонидан ишгол килинганлиги кўруладир.

Вилоят ер шўъбасидан олингон маълумотга караганда Жумабозордаги мусулмонларга тегишлик бўлгон юз таноблик ерлар ва боғларнинг кўбчилиги эътибори-ла ўрис мухожирларига ўн йиллик, ўн беш йиллик ижарага берилгандир.

Холбуки, шул Жумабозорнинг ўзида кўб дехконлар бордирки, ери бўлмагонидан мажбуран ерли бойга ёки шу катга ерни ижарага олгон мухожирларга кундалик мардикор бўлиб ишламакдандир. Бу ўн йиллик ё ўн беш йиллик боғларнинг ижаралари ҳам кўб ортик эмасдир. Ё бир уй ясамок, ёки бир неча дарахт ўтказмогига кифоя килгандир. Биз бу енгил шартлар билан ижарага мусулмон мардикорлари ҳам олсалар идора килиш уддасидан чиқарлар, деб ўйлаймиз. Бу гайритабиий холнинг бўлишига сабаб нимадир? Декретлар ва қарорларми? Йўк, албатта, йўк! Балки шўро маҳкамаларида ўз бузук мақсадларини юргузмок учун ўрнашиб қолгон мустамлакачилар, тесқаричилар сабаб бўлурлар.

Ер-сув маҳкамаларининг шўъбаларида мутахассис оти билан ўтириб олгон тор ўрус миллатчилари мусулмонларга шўро ҳукуматини ёмон кўрсатмак учун қўлларидан келган ёмонликларни қилмокчи бўлгандирлар. Шўро ҳукуматига қарши бўлиш ишчи дехконга қарши бўлишдир.

Мусулмон меҳнаткашлари ерсиз-юртсиз оч-ялангоч юрсалар юрсунлар, Жалолободда бўлгони қаби ўрус бой дехконлари 200—300 таноблик ерларни ёлғиз ўларок идора этсунлар ва мусулмон ерсиз дехконларини хотун бола-чақалари билан юз ҳақорат остида ўлгудай ишлатсунлар. Бу гайритабиий ва гайриқонуний холга ҳеч вақт ишчи ҳукумати рози бўлмас. Шунинг учундирким, марказимиз маҳкамаларини миллийлашдириш учун энг жиддий аҳамият бермакдандир. Вазифа ёлғиз жойлардаги масъул ишчилар устига қоладир. Фақат эсдан чиқармаслик керакким, мусулмонлашдириш деб ҳам халқнинг бошига келиб ётган мусибатларни кўра олмайтургон гамсиз ва парвосиз маҳлуқларни ҳадеб тайин қилабермак ҳам бекордир. Ишчи-деҳконнинг темир қўлли тафтиш хайъати ҳар замон ўз алангали кўзини энг қоронги бурчакларга тикмаги керақдир. Ана шундагина шўро ҳукумати дунёдаги ҳукуматларнинг энг одили бўлгон бўлур. Бу ишлар эса букунги қамбағал ишчи ва дехкондаи қилган масъул ишчиларнинг бўйунларидаги вазифадир.

«Мустамлакачилик ўз йўлида» мақоласи «Зарафшон» газетасининг 1924 йил 3 сентябр сонида босилган.